

Driehonderd jaar artillerie

J. D. Besselink

en

L. Verhoeff

luitenant-kolonel der artillerie b.d.

kolonel der artillerie

Het is uiteraard onmogelijk in het kader van een tijdschriftartikel een enigermate compleet beeld te geven van een veelbewogen geschiedenis die zich over drie eeuwen uitstrekt. Alleen al een bibliografie van de boeken en tijdschriftartikelen, die over de geschiedenis van de Nederlandse artillerie zijn verschenen, zou waarschijnlijk de maximaal toegestane omvang van dit artikel te boven gaan. De geïnteresseerde lezer kan voor een gedetailleerde geschiedschrijving beter de werken raadplegen van Kuypers [1], *De Roo van Alderwerelt* [2], *Van Sypesteijn* [3], *Van Es* [4], *Feitsma* [5] en andere publicisten, die de geschiedenis van de artillerie in het algemeen of van een der korpsen behandelden, en de publikaties van talrijke andere, met name genoemde en anonieme auteurs, die de geschiedenissen van afzonderlijke regimenten en opleidingseenheden te boek stelden [6].

Het leek ons daarom en ook gezien het thans gevierde jubileum een beter idee een bepaald deel-aspect wat nader te bezien, namelijk de genealogie. De driehonderd jaar artillerie zullen wij derhalve de revue laten passeren aan de hand van de stamboom, die zal worden toegelicht met enkele, noodzakelijkerwijs zeer summier, geschiedkundige aantekeningen.

Ten aanzien van enkele andere deelaspecten stellen schrijvers zich voor in een later artikel nog eens hierop terug te komen.

Voorgeschiedenis

De datum waarop voor de eerste maal in Nederland vuurgeschut werd gebruikt is niet precies vast te stellen. Het moet omstreeks het midden van de veertiende eeuw zijn geweest, getuige aantekeningen in sommige stadsarchieven, die handelen over de aanschaf van „donderbussen” en „donderkruit”. In de tweede helft van de veertiende eeuw gaan de meeste steden beschikken over een of meer van deze wapens, die door hun afmetingen en gewicht en het geluid en de vuur- en rookeffecten die zij produceerden een geheel nieuw ele-

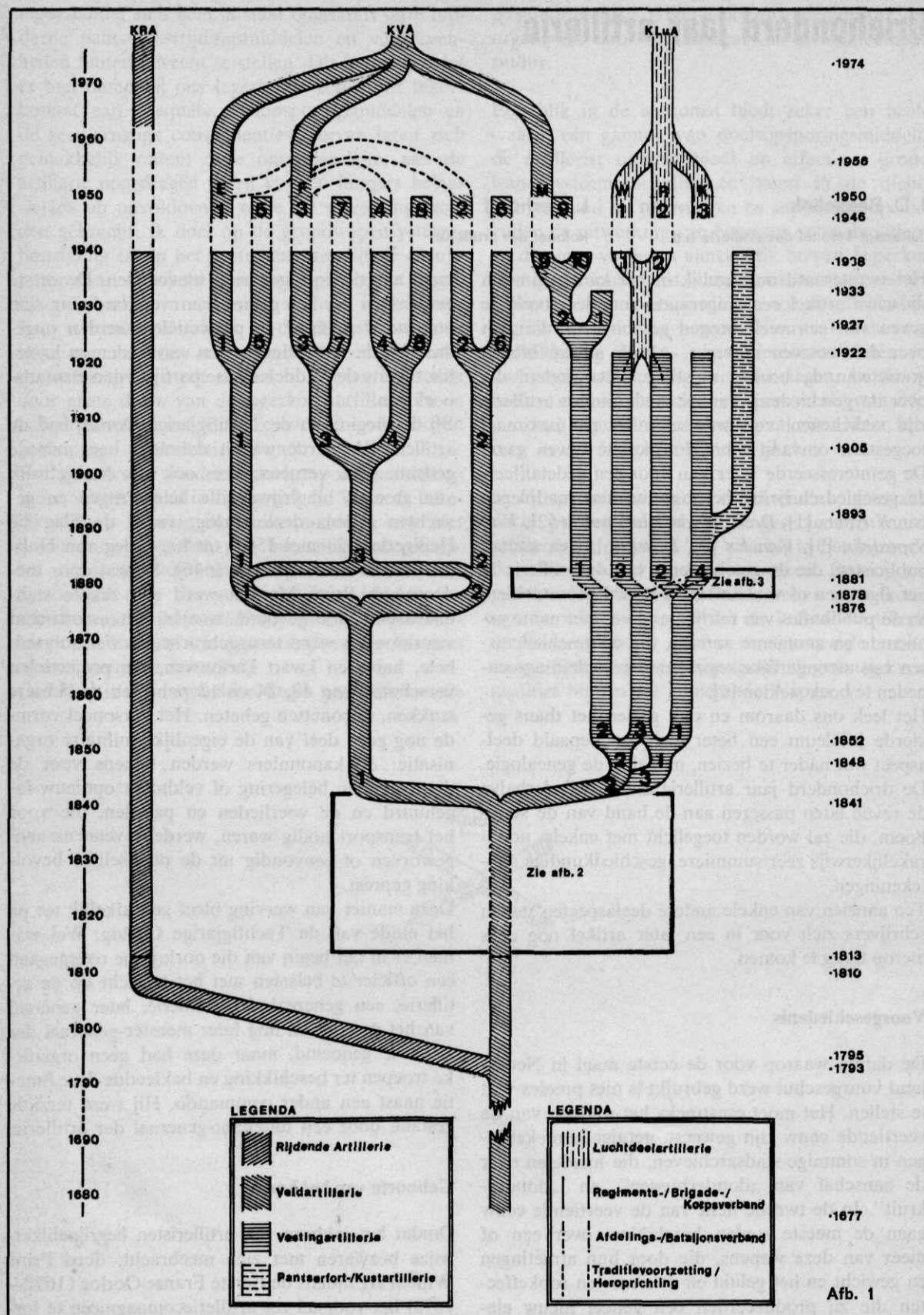
ment aan de oorlogvoering toevoegden. De eerste ervaringen op het gebied van vervaardiging van vuurmonden, kruit en projectielen werden opgedaan bij de vele belegeringen van steden en kastelen tijdens de Middeleeuwse partijtewisten en stads-oorlogen.

Bij het begin van de Tachtigjarige Oorlog had de artillerie als derde wapen definitief haar intrede gedaan. Men verneemt dan ook van het gebruik van geschut bij vrijwel alle belegeringen en gevechten tijdens deze oorlog, vanaf de Slag bij Heiligerlee (23 mei 1568) tot het Beleg van Hulst (5 oktober - 3 november 1646). Vooral door toedoen van Prins Maurits werd een zekere standaardisatie doorgevoerd, waarbij het assortiment vuurmonden werd teruggebracht tot vier soorten: hele, halve en kwart kartouwen, die projectielen verschoten van 48, 24 en 12 pond, en de lichtere stukken, falconetten geheten. Het personeel vormde nog geen deel van de eigenlijke militaire organisatie: de kanonniërs werden telkens voor de duur van een belegering of veldtocht opnieuw ingehuurd en de voerlieden en paarden, die voor het transport nodig waren, werden eveneens aangeworven of eenvoudig uit de plaatselijke bevolking geprest.

Deze manier van werving bleef gebruikelijk tot na het einde van de Tachtigjarige Oorlog. Wel was men er in het begin van die oorlog toe overgegaan een officier te belasten met het toezicht op de artillerie, een generaal der artillerie, later generaal van het geschut en nog later meester-generaal der artillerie genoemd, maar deze had geen organieke troepen ter beschikking en bekleedde deze functie naast een ander commando. Hij werd terzijde gestaan door een luitenant-generaal der artillerie.

Geboorte van het korps

Omdat het inhuren van artilleristen begrijpelijkerwijze bezwaren met zich meebracht, deed Prins Willem III tijdens de Eerste Franse Oorlog (1672 - 1678) het voorstel zes artilleriecompagnieën te for-

meren, met welk voorstel de Staten-generaal op 11 januari 1677 instemden. Daaraan voorafgaande was reeds op 9 februari 1674 de kolonel der infanterie Johan de Bye van Albrandsweerd benoemd tot kolonel der artillerie, als opvolger van de laatste luitenant-generaal der artillerie. Hij werd door het genomen besluit feitelijk de eerste regimentscommandant.

Men moet het woord regiment in dit verband niet in de latere organisatorische betekenis opvatten, doch het eerder vertalen met: administratief commando. De nieuw gevormde eenheden ondergingen voor een deel hun vuurdoop op 11 april 1677 bij Mont-Cassel tegen de troepen van Philips van Valois hertog van Orleans. Het was een ongelukkig begin: de Staatse troepen werden verslagen en verloren een groot deel van hun geschut. Het aantal compagnieën werd weliswaar na afloop van de oorlog teruggebracht tot vier, maar de artillerie bleef deel uitmaken van het staande leger. Vanaf de datum 11 januari 1677 is er dan ook een doorlopende stamboom van het wapen te tekenen (zie afb. 1).

In de Compagnieën Artillerie was de artillerie van alle vestingen van de Republiek der Verenigde Nederlanden ondergebracht. De compagnieën omvatten echter te weinig personeel om al het geschut te bedienen en werden daarom waar nodig aangevuld uit schuttersgilden en met handlangers uit de infanterie. Een duidelijk onderscheid tussen veld- en vestingartillerie was er niet: uit het personeel van niet-bedreigde vestingen werd in oorlogstijd een aantal batterijen voor het leger te veld geformeerd, uiteraard onder toevoeging van voerlieden en paarden voor het transport van de vuurmonden. Bij het optreden als veldartillerie werden de vuurmonden in voorste lijn opgesteld, waarbij het vuur werd geopend op afstanden tussen de zeshonderd en duizend meter. Men trachtte dan met ricochetschoten de vijandelijke infanterie verliezen toe te brengen. Op kortere afstand verschoot men de zogenaamde blikken dozen, met musketkogels gevulde projectielen. De vuurmonden werden direct op het doel gericht met behulp van een vizier. Door de rookontwikkeling na elk schot werd het opnieuw richten tijdens het gevecht dikwijls sterk gehinderd.

Bij belegeringen werd de artillerie in een verzamelgebied buiten bereik van de vijandelijke artillerie samengebracht. Vandaar werden naderingsloopgraven gegraven en schansen aangelegd met behulp van medegevoerde schanskorven, waarin de vuurmonden in batterijen van meestal vier stukken werden opgesteld. De zwaardere vuurmonden wer-

den gebruikt om bressen te schieten, de lichtere brachten vuur uit op doelen die zich in de belegerde vesting voordeden en ondersteunden eigen acties. Als men brand wilde stichten verschoot men gloeiende projectielen. De belegerden trachtten door middel van hun geschut zo vroeg mogelijk de vijandelijke artillerie aan te grijpen en de schansarbeid te verstoren.

De artillerie had in de eerste eeuw van haar bestaan gelegenheid te over om ervaring op te doen. Achtereenvolgens nam zij deel aan de Negenjarige of Tweede Franse Oorlog (1688-1697), in welke periode ook de verovering van Ierland plaatsvond (1690-1691), de Spaanse Successieoorlog of Derde Franse Oorlog (1702-1713) en de Oostenrijkse Successieoorlog of Vierde Franse Oorlog (1740-1748). Zij onderscheidde zich daarbij herhaaldelijk. Om uit elke oorlog slechts een episode te noemen: bij de belegeringen van Keizersweerd (25 en 26 juni 1689) en Athlone (29 juni 1691), in de Slag bij Ekeren (30 juni 1703) en bij de verdediging van Bergen op Zoom (14 juli - 16 september 1747).

Verdere ontwikkelingen

Reeds in 1698 waren de vier Compagnieën Artillerie zo groot geworden, dat zij moesten worden gesplitst tot acht. In 1747 werd het aantal op twaalf gebracht en op 2 maart 1752 werd het aantal tot vijftien uitgebreid. Op dezelfde dag werden de compagnieën samengevoegd tot drie Bataljons Artillerie van elk vijf compagnieën. Op 1 januari 1785 werden het vier Bataljons Artillerie van vijf compagnieën.

Langzamerhand begon de noodzaak tot specialisatie zich te doen gevoelen. In het Franse leger was reeds omstreeks 1760 een splitsing van de artillerie in veld-, vesting-, belegerings- en kustartillerie doorgevoerd en in 1789 diende de toenmalige regimentscommandant een voorstel in om te komen tot een splitsing in veld- en vestingartillerie; doch dit voorstel werd niet gerealiseerd. Wel werden, op een voorstel van Prins Willem V, op 21 februari 1793 twee Brigades Rijdende Artillerie gevormd van ieder twee compagnieën. De volgende dag werd de overige artillerie geformeerd tot vijf Bataljons Artillerie van elk vijf compagnieën. Het kenmerkende verschil tussen de twee soorten artillerie was, dat de kanonniërs bij de Rijdende Artillerie te paard het stuk volgden en bij de Veldartillerie te voet. Nog steeds werden de voerlieden gehuurd, hoewel men soms uit de kanonniërs stukrijders recruteerde.

Een belangrijke vooruitgang in technisch opzicht vormde de verpakking van de voortdrijvende lading in kardoezen welke soms zelfs al met de projectielen waren verbonden. Verder werd ook door de gezwindpijpjes, die in het zundgat geplaatst werden om de voortdrijvende lading beter tot ontbranding te kunnen brengen, de vuursnelheid belangrijk verbeterd. De rookontwikkeling en de primitieve wijze waarop de terugloop nog moest worden opgevangen hadden op deze snelheid echter nog een sterk nadelige invloed.

In de laatste, Vijfde Franse Oorlog (1793-1795) deed de artillerie nog van zich spreken in de zogenaamde Postenoorlog in de Zuidelijke Nederlanden en de daarop volgende veldtocht in de Republiek der Verenigde Nederlanden, welke eindigde met het vertrek van Prins Willem V (18 januari 1795) en de uitroeping van de Bataafse Republiek.

De Franse Tijd

Het leger werd vervolgens naar Franse inzichten gereorganiseerd. Voor de artillerie had dit slechts tot consequentie, dat op 8 juli 1795 de vijf Bataljons Artillerie van ieder vijf compagnieën werden omgezet in vier Bataljons van zes compagnieën, die werden aangeduid als Bataljons Artillerie te Voet, ter onderscheiding van de Brigade Rijdende Artillerie van twee compagnieën, die op 12 november 1795 een apart korps werd. Er vonden nadien nog enkele reorganisaties plaats, waarvan de belangrijkste wel was, dat op 15 januari 1800 de artilleriesetrein werd gemilitariseerd en als een aparte eenheid werd geformeerd, waarna dit treinelement herhaalde malen voorwerp was van reorganisaties, waarbij het beurtelings zelfstandig was, dan wel was ingedeeld bij de artillerie-eenheden.

In deze periode nam de artillerie deel aan de Slagen bij Bergen (19 september 1799) en Castricum (6 oktober 1799) tijdens de Veldtocht in Noord-Holland tegen de invasie van de Engelsen en de Russen. Ook in het buitenland trad zij op, namelijk in de operaties tegen de Tweede en Derde Coalitie tijdens de Veldtocht aan de Main (1800), waarbij zij zich onderscheidde bij Burg-Eberach (3 december 1800) en tijdens de Veldtocht aan de Donau (1805).

De Bataafse Republiek werd op 5 juni 1806 het Koninkrijk Holland. Het Wapen der Artillerie werd een Koninklijk wapen (enige tijd lang in combinatie met de genie) en bleef in beginsel bestaan uit een Regiment Artillerie te Voet en een Korps Rijdende Artillerie. Er vonden talrijke organisatie-

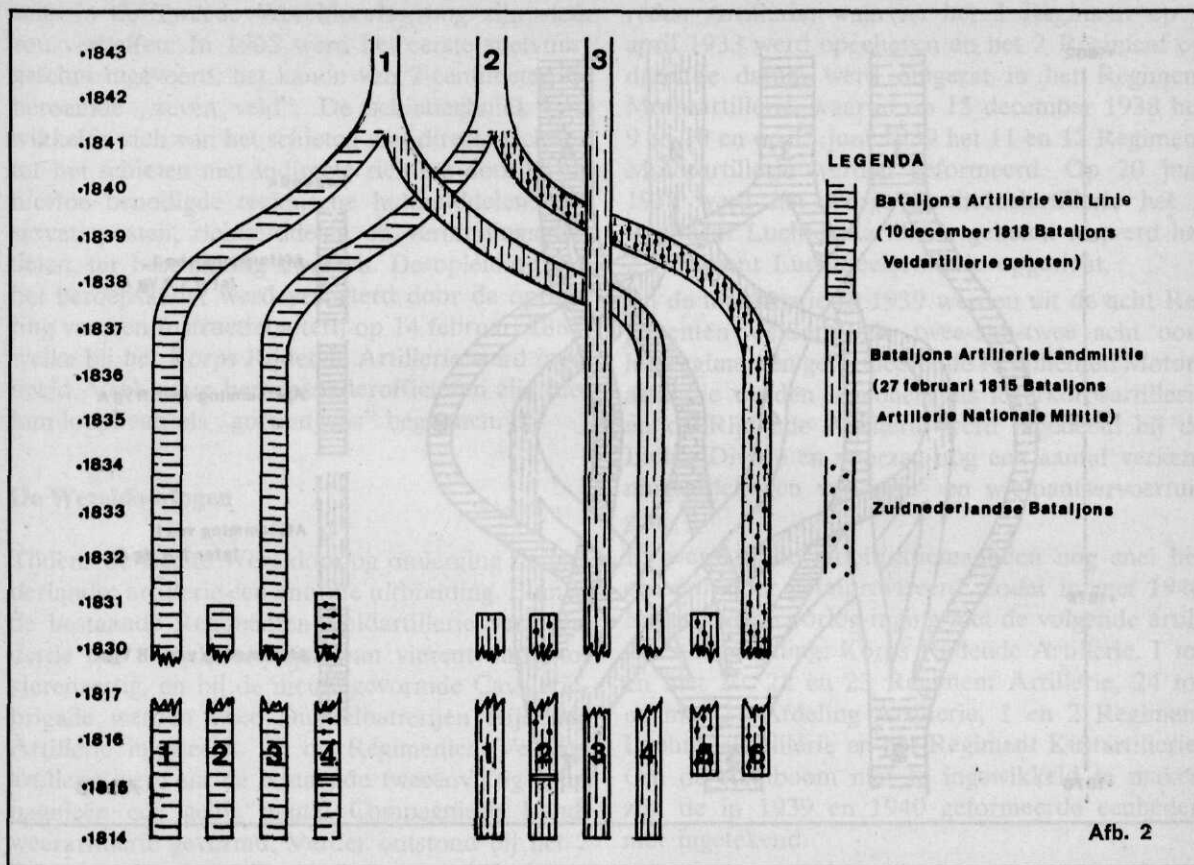
wijzigingen en -uitbreidingen plaats, zoals de oprichting van drie Compagnieën Kanonnières der Kusten, doch het zou te ver voeren deze hier in detail te vermelden.

De artillerie nam in deze periode deel aan de krijgsbedrijven tegen de Vierde en Vijfde Coalitie en wel aan de veldtocht in Pommeren en Pruisen (1806-1807), waarbij de Nederlandse artillerie zich onderscheidde bij Stralsund (1 april 1806), aan de gevechten na de inval van de Engelsen in Zeeland (1809) en aan de veldtocht tegen de door de Engelsen gesteunde opstand in Spanje (1808-1812), door de Britten als „Peninsular War” aangeduid, waarbij de Nederlandse artillerie zich onderscheidde bij Ciudad Real (27 maart 1809), Talavera (28 juli 1809) en Almonacid (11 augustus 1809).

Op 3 juli 1810 werd Nederland ingelijfd bij het Franse Keizerrijk, of, zoals het Keizerlijk decreet dit formuleerde: met het Keizerrijk herenigd. Het Regiment Artillerie te Voet en de Brigade Rijdende Artillerie werden in het Franse leger opgenomen als respectievelijk het 9ème Régiment d'Artillerie à Pied en het 7ème Régiment d'Artillerie à Cheval. De Nederlandse artilleristen namen deel aan de Tocht naar Rusland en de operaties in Duitsland; zij die deze gebeurtenissen overleefden, kregen op 23 april 1814 vergunning naar Nederland terug te keren, waarop de genoemde eenheden op 12 mei 1814 werden ontbonden.

De „nieuwe” artillerie

Ondertussen waren eind oktober 1813 reeds de eerste tekenen te bespeuren van een naderend herstel der onafhankelijkheid. Er werden in november en december Kaders voor de Artillerie geopend, waarbij vrijwilligers werden geplaatst, maar ook personeel dat hier te lande uit Franse krijgsdienst werd ontslagen (bijvoorbeeld van het Corps Canonnières Gardes Côtes, het Korps Kustkanonnières) en voormalige krijgsgevangenen, dat wil zeggen Nederlanders in Franse krijgsdienst die door troepen van de Zesde Coalitie waren gevangen genomen. In het voorjaar van 1814 kwam ook personeel van de in Frankrijk ontbonden Nederlandse eenheden de gelederen versterken. In tegenstelling tot wat hieromtrent later is bepaald, stond in 1813/1814 geen nieuwe artillerie. De Nederlandse artillerie heeft in deze periode steeds bestaan en eenheden in Franse krijgsdienst gingen geleidelijk over in, respectievelijk werden geleidelijk vervangen door eenheden in Nederlandse krijgsdienst.

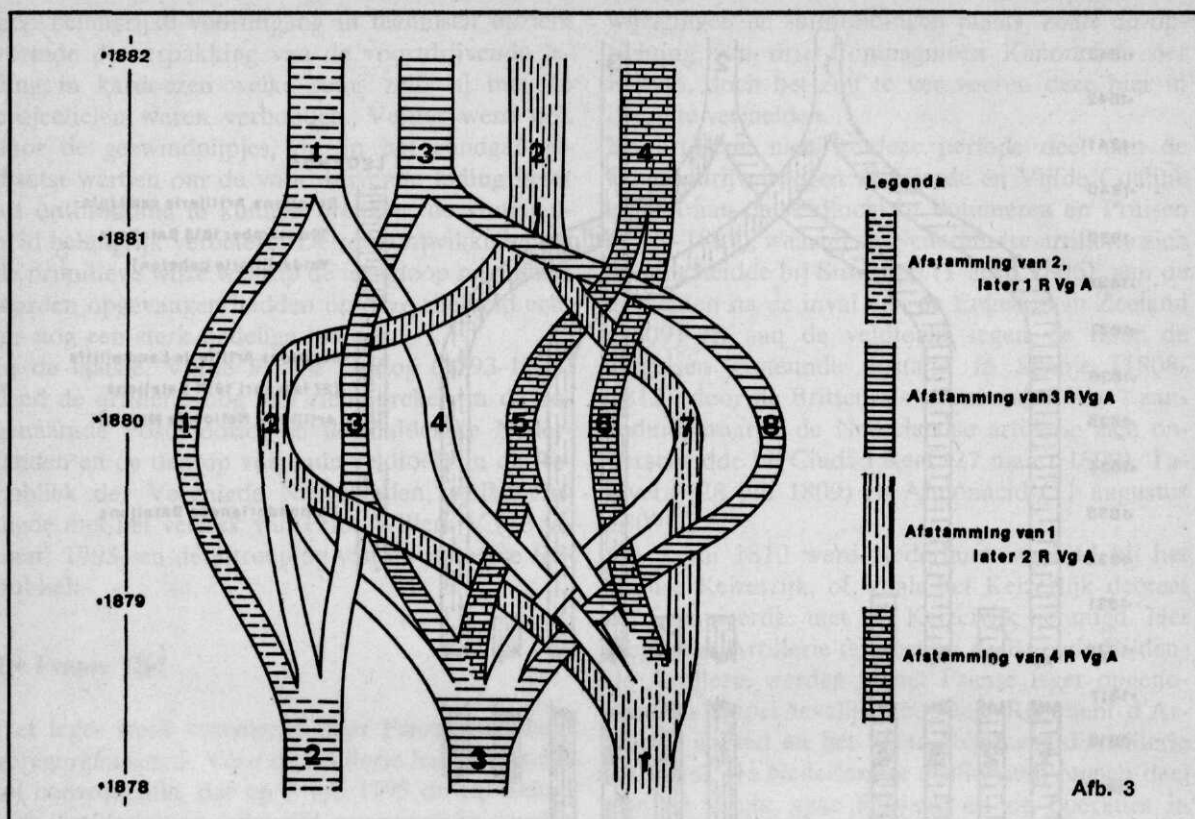
Afb. 2

De toestand werd, eveneens geleidelijk, geformaliseerd bij besluiten van de Soevereine Vorst; gewoonlijk beschouwt men de besluiten van 9 januari 1814 nummer 1 en van 18 januari 1814 nummer 141 als de officiële geboorte van de artillerie na de Napoleontische tijd, respectievelijk die van de Staande Armee (vier Bataljons Artillerie van Linie van ieder acht compagnieën, een Korps Rijdende Artillerie van acht compagnieën en een Bataljon Trein van zes compagnieën) en van de Landmilitie (vier Bataljons Artillerie Landmilitie van elk acht compagnieën) (zie afb. 2). Er waren echter reeds eerder besluiten omtrent de organisatie van de artillerie genomen.

Nadat in het begin van 1815 nog wat veranderd was in de samenstelling der bataljons, viel op 15 februari 1815 de beslissing, dat Noord- en Zuid-Nederland tot een Koninkrijk zouden worden verenigd. Het gevolg was een ingrijpende reorganisatie van de strijdkrachten, waarbij uiteindelijk na hernummering op 21 april 1815 de samenstelling van de artillerie werd: een Korps Rijdende Artillerie, zes Bataljons Artillerie van Linie, waarvan 1, 2 en 3 Noordnederlands, 4 Zuidnederlands, 5 en 6 bestemd voor respectievelijk Oost- en West-Indië (vertrokken op 29 oktober en 1 november

1815) en zes Bataljons Artillerie Nationale Militie (op 21 februari 1815 was de naam veranderd), waarvan 1, 3 en 4 Noordnederlands en 2, 5 en 6 Zuidnederlands. Uit deze eenheden werden de batterijen gevormd, die hebben deelgenomen aan de gevechten bij Quatre-Bras (16 en 17 juni 1815) en Waterloo (18 juni 1815).

De genoemde opzet bleef gehandhaafd tot 1830. In dat jaar brak de Belgische Opstand uit op 25 augustus, waarbij artillerie deelnam aan de gevechten te Brussel. De Zuidnederlandse eenheden waren na deze gebeurtenissen zo gedund, dat een reorganisatie moest plaatsvinden. Achtereenvolgens werden opgeheven: 1, 2 en 5 Bataljon Artillerie Nationale Militie (10 oktober 1830), 2 Bataljon Veldartillerie (14 december 1830) en 4 Bataljon Veldartillerie (8 maart 1831); de restanten van deze bataljons werden bij de andere eenheden gevoegd. Batterijen Rijdende en Veldartillerie namen deel aan de Tiendaagse Veldtocht (2 - 12 augustus 1831) en de Verdediging van de Citadel van Antwerpen (21 november - 23 december 1832), bij welke verdediging de majoor (later luitenant-generaal) der artillerie H. G. Seelig RMWO III zich bijzonder onderscheidde.

Afb. 3

Een eeuw vrede

Op 10 maart 1841 werden uit de bestaande vijf bataljons drie Regimenten Artillerie gevormd. Het mag merkwaardig heten dat hierbij de veld- en vestingartillerie nog niet werden gescheiden. Het 1 en 2 Regiment Artillerie omvatten elk vier veldartilleriecompagnieën en negen, respectievelijk tien vestingartilleriecompagnieën, het 3 Regiment Artillerie had dertien vestingartilleriecompagnieën. De definitieve scheiding tussen deze twee soorten artillerie kwam op 1 mei 1848, toen uit de drie bestaande regimenten werden geformeerd: respectievelijk het Regiment Veldartillerie van zeven compagnieën en het 2 en 1 Regiment Vestingartillerie van zestien respectievelijk zeventien compagnieën. Uit het Regiment veldartillerie ontstonden de latere regimenten: op 1 mei 1876 werd het regiment gesplitst in 1 en 2 Regiment Veldartillerie, op 1 april 1881 ontstond het 3 Regiment Veldartillerie uit de bestaande regimenten en op 30 maart 1905 het 4 Regiment Veldartillerie uit het 3 Regiment Veldartillerie.

Uit 1 en 2 Regiment Vestingartillerie ontstond op 1 oktober 1852 het 3 Regiment Vestingartillerie. Deze regimenten omvatten in 1878 eenenveertig compagnieën, waarvan er veertig op 1 augustus

van dat jaar werden ondergebracht in acht Afdelingen Vestingartillerie zonder regimentsverband. Reeds op 1 april 1881 kwam men hierop terug en de afdelingen werden samengevoegd tot vier Regimenten Vestingartillerie. Telt men de aantallen compagnieën uit, dan blijkt dat het gros van het oude 3 in het nieuwe 3 Regiment Vestingartillerie te zijn terechtgekomen, het gros van het oude 1 en 2 in respectievelijk het nieuwe 2 en 1 Regiment Vestingartillerie, terwijl het nieuwe 4 Regiment Vestingartillerie ontstond uit gelijke aantallen compagnieën van het oude 1 en 3 Regiment Vestingartillerie (zie afb. 3). Op 1 april 1893 ontstond uit het 4 Regiment Vestingartillerie het Korps Pantserfortartillerie.

Ook in de techniek zijn in deze periode enorme veranderingen waar te nemen. In 1830 werd de lontstok overbodig door de uitvinding van een percussie-inrichting. Na 1865 werd het rookzwakke buskruit ingevoerd, hetgeen de problemen bij het richten door rooksluiers ten einde bracht. De voorladers en gladde lopen werden vervangen door achterladers en getrokken lopen; na 1876 kwamen bij de Rijdende en Veldartillerie geen gladde lopen meer voor. In 1881 werd het kanon van 8 centimeter, staal (de „acht staal”) ingevoerd; een der beste vuurmonden uit die tijd, die

zelfs in de Tweede Wereldoorlog nog zijn stem zou verheffen. In 1905 werd het eerste snelvuurgeschut ingevoerd, het kanon van 7 centimeter, de beroemde „zeven veld”. De schiettechniek ontwikkelde zich van het schieten met directe richting tot het schieten met indirecte richting doordat de hiertoe benodigde technische hulpmiddelen: observatieposten, richtmiddelen en verbindingsmiddelen, ter beschikking kwamen. De opleiding van het beroepskader werd verbeterd door de oprichting van een Instructiebatterij op 14 februari 1881, welke bij het Korps Rijdende Artillerie werd ingedeeld. Veel latere beroepsonderofficiëren zijn hier hun loopbaan als „gortjongens” begonnen.

De Wereldoorlogen

Tijdens de Eerste Wereldoorlog onderging de Nederlandse artillerie een enorme uitbreiding. Binnen de bestaande Regimenten Veldartillerie vermeerderde het aantal batterijen van vierentwintig tot vierenzestig, en bij de nieuw gevormde Cavaleriebrigade werden twee Dubbelbatterijen Rijdende Artillerie ingedeeld. Bij de Regimenten Vestingartillerie werd uit de bestaande tweeënvijftig compagnieën een gelijk aantal Compagnieën Landweerartillerie gevormd. Verder ontstond bij het 2 Regiment Vestingartillerie de kern van de latere Luchtdoelartillerie, de Luchtafweerafdeling, terwijl bij het 3 Regiment Vestingartillerie drie houwitserafdelingen werden geformeerd, resultaat van nieuwe opvattingen met betrekking tot de vestingoorlog (de zogenaamde uitvalsbatterijen), alsmede een Luchtafweermotorbatterij.

Na de oorlog vond een enorme inkrimping plaats. Hoewel de stamboom met ingang van 15 juni 1922 acht in plaats van vier Regimenten Veldartillerie vertoont, bleven er slechts twee schoolbatterijen per regiment bestaan.

De vestingartillerie werd op 26 mei 1922 teruggebracht tot een Regiment Vestingartillerie van negen compagnieën. Onderdelen van het 2 Regiment Vestingartillerie vormden met de reeds bestaande luchtdoelartillerie-eenheden het Korps Luchtdoelartillerie, de houwitserafdelingen van het 3 Regiment Vestingartillerie gingen over naar de veldartillerie, enkele elementen van het 4 Regiment Vestingartillerie werden met het Korps Pantserfortartillerie samengevoegd tot het Regiment Kustartillerie en de rest van de eenheden werd per 1 september 1922 opgeheven.

Op 15 december 1927 werd het Regiment Vestingartillerie omgezet in het 1 en 2 Regiment Onbe-

reden Artillerie, waarvan het 1 Regiment op 1 april 1933 werd opgeheven en het 2 Regiment op dezelfde datum werd omgezet in het Regiment Motorartillerie, waaruit op 15 december 1938 het 9 en 10 en op 15 juni 1939 het 11 en 12 Regiment Motorartillerie werden geformeerd. Op 20 juni 1938 werd het Korps Luchtdoelartillerie het 1 Regiment Luchtdoelartillerie geheten en werd het 2 Regiment Luchtdoelartillerie opgericht.

Bij de mobilisatie in 1939 werden uit de acht Regimenten Veldartillerie twee-aan-twee acht oorlogsregimenten geformeerd, de Regimenten Motorartillerie werden ingedeeld als legerkorpsartillerie en de Rijdende Artillerie werd ingedeeld bij de Lichte Divisie en voorzag nog een aantal verkenningssafdelingen van rups- en wielpantservoertuigen.

Er werd in de mobilisatiemaanden nog snel het een en ander geïmproviseerd, zodat in mei 1940 Nederland de oorlog inging met de volgende artilleriesamenstelling: Korps Rijdende Artillerie, 1 tot en met 20, 22 en 23 Regiment Artillerie, 24 tot en met 27 Afdeling Artillerie, 1 en 2 Regiment Luchtdoelartillerie en het Regiment Kustartillerie. Om de stamboom niet te ingewikkeld te maken zijn de in 1939 en 1940 geformeerde eenheden niet ingetekend.

Het hoofdbestanddeel van de bewapening der Veld- en Rijdende Artillerie vormden de in 1905 ingevoerde kanonnen 7 veld, in totaal ongeveer driehonderd stukken. Verder ongeveer honderdvijftig uit 1878 daterende houwitsers van 12 centimeter en een honderdtal houwitsers van 12 lang 14 en 15 lang 17, die van latere datum waren.

Het modernste geschut waren de ruim vijftig kanonnen van 10 centimeter, die uit 1927 dateerden. Omdat iedere vuurmond telde werd zelfs een regiment geformeerd met de in 1905 uit de bewapening genomen kanonnen 8 staal. Bij de Luchtdoelartillerie bestonden negenendertig Batterijen Luchtdoelartillerie, deels bewapend met moderne luchtdoelkanonnen van 7,5 centimeter (de „7,5 tl”), deels bewapend met gemodificeerd kazematgeschut (de „7 tl” en de „6 tl”). De lichte batterijen omvatten veertien Batterijen Luchtdoelartillerie bewapend met de bekende luchtdoelkanonnen van 4 centimeter (de „4 tl”), vierenzestig Pelotons Luchtdoelartillerie bewapend met luchtdoelkanonnen van 2 centimeter (de „2 tl”) en vijfenzestig Pelotons Luchtdoelmitrailleurs, waarvan de bewapening grotendeels afkomstig was van in 1919 opgekochte Duitse mitrailleurs.

Met dit bedroevende materieel werden toch nog opmerkelijke resultaten bereikt: wederom onder-

scheidden zich de Nederlandse artilleristen, bij Mill, bij Rhenen, bij Waalhaven en op vele andere plaatsen.

Als in 1940 Nederland capituleert weet een aantal artilleristen vaak na vreemde en verre omzwervingen Engeland te bereiken. Zij worden ingedeeld bij de Koninklijke Nederlandse Brigade „Prinses Irene” en vormen daar een „battery” van zes stukken 25 ponder. Deze batterij neemt deel aan de krijgsverrichtingen van de Brigade, welke staan vermeld in het vaandel van het huidige Garderegiment Fuseliers „Prinses Irene”. Bij de opheffing van de Brigade gaat een deel van het personeel over naar de heropgerichte Koninklijke landmacht en wordt nagenoeg geheel opgenomen in de dan gevormde Artillerieschool, waar het kader wordt opgeleid voor de eenheden die voor Nederlands-Indië zijn bestemd.

Op 15 april 1946 herleven 1 tot en met 8 Regiment Veldartillerie en 1 en 2 Regiment Luchtdoelartillerie. Nieuw worden geformeerd 9 Regiment Veldartillerie, 3 Regiment Luchtdoelartillerie en 1 tot en met 4 Regiment Pantserafweergeschut. Uit deze eenheden ontstaan achtereenvolgens:

- de zogenaamde „Calmeijereenheden” ter versterking van de reeds uitgezonden infanteriebataljons: 4 tot en met 9 Afdeling Veldartillerie (de 1, 2 en 3 Afdeling waren KNIL-afdelingen);
- de artillerie-eenheden van de C-Divisie „7 december”: 2, 6 en 8 Regiment Veldartillerie (niet te verwarren met de „vredes”-regimenten van die naam), 1 Regiment Lichte Luchtdoelartillerie en 1 Regiment Anti-tankartillerie;
- de artillerie-eenheden van de D-Divisie: 12, 16 en 18 Regiment Veldartillerie;
- de artillerie-eenheden van 41, 42 en 43 Zelfstandige Infanteriebrigade: 41, 42 en 43 Regiment Veldartillerie.

Een aantal van deze eenheden is nimmer als artillerie ingezet: de eenheden die wel als zodanig dienst deden, zetten de beste artillerietradities voort, zij het soms in een vormgeving, die in het huidige spraakgebruik als „alternatief” zou worden aangeduid. Deze eenheden zijn, om de stamboom niet te ingewikkeld te maken, ook niet ingetekend.

De ontwikkelingen na 1950 zullen elders worden behandeld. Rest slechts te vermelden, dat op 1 juli 1950 de Regimenten Veldartillerie Van Essen, Prins Frederik en Prins Maurits worden gevormd (in de stamboom aangegeven met de beginletters), die (na enkele veranderingen) de tradities voort-

zetten van 1 en 2, respectievelijk 3 en 4 Regiment Veldartillerie, respectievelijk 9 Regiment Motorartillerie. Verder de Regimenten Zware Luchtdoelartillerie Ypenburg, Waalhaven, Rhenen en de Regimenten Lichte Luchtdoelartillerie Kornwerderzand, Betuwe en Hoek van Holland, waarvan de eerste twee zware regimenten en het eerste lichte regiment de tradities voortzetten van respectievelijk het 1, 2 en 3 Regiment Luchtdoelartillerie. De regimenten luchtdoelartillerie worden (na enkele wijzigingen) samengevoegd in het Korps Luchtdoelartillerie op 1 december 1956, de regimenten veldartillerie op 2 september 1974 tot het Korps Veldartillerie. Om de stamboom eenvoudig te houden zijn alleen de traditie-voortzettende regimenten luchtdoelartillerie ingetekend. Het Korps Rijdende Artillerie herleeft op 24 augustus 1962 als Afdeling Rijdende Artillerie, op 3 december 1973 als Korps Rijdende Artillerie.

Oprichtingsdata

De datum 11 januari 1677 is de oprichtingsdatum van het Korps Veldartillerie en dus ook van het Wapen der Artillerie. Deze datum werd vastgesteld in het Koninklijk Besluit van 2 september 1974 nummer 49. De oprichtingsdata van de twee andere korpsen van het Wapen der Artillerie werden vastgesteld bij Ministeriële Beschikking van 16 april 1934. Deze zijn voor het Korps Rijdende Artillerie 21 februari 1793 en voor het Korps Luchtdoelartillerie 26 mei 1922. De oprichtingsdata van de voormalige nummerregimenten staan genoemd in het boekwerk *Samenstelling van de Koninklijke Landmacht op Voet van Vrede*, vastgesteld bij Ministeriële Beschikking van 24 mei 1939. Deze zijn:

- 1 en 5 Regiment Veldartillerie: 1 mei 1848;
- 2 en 6 Regiment Veldartillerie: 1 mei 1876;
- 3, 4, 7 en 8 Regiment Veldartillerie: 1 april 1881;
- 9 Regiment Motorartillerie: 18 januari 1814;
- 10 Regiment Motorartillerie: 15 december 1938;
- 11 en 12 Regiment Motorartillerie: 15 juni 1939;
- 1 Regiment Luchtdoelartillerie: 26 mei 1922;
- 2 Regiment Luchtdoelartillerie: 20 juni 1938;
- Regiment Kustartillerie: 9 januari 1814.

De in deze lijst gegeven data werden, voor zover nog van toepassing, opnieuw bekendgesteld bij Ministeriële Beschikking van 19 mei 1947. Na 1 juli 1950 waren deze oprichtingsdata van toepassing op de naamregimenten volgens de gestelde

traditievoortzettingen, waardoor de Regimenten Veldartillerie Van Essen, Prins Frederik en Prins Maurits respectievelijk als oprichtingsdata hadden 1 mei 1848, 1 april 1881 en 18 januari 1814 en de Regimenten Zware Luchtdoelartillerie Ypenburg en Waalhaven respectievelijk 26 mei 1922 en 20 juni 1938.

Aan de hand van de gegeven toelichtingen op de stamboom springen de inconsequenties van deze lijst in het oog. Sommige regimenten hadden als oprichtingsdatum de feitelijke oprichtingsdatum (bijvoorbeeld 10 Regiment Motorartillerie), andere ontleenden deze aan het stamregiment (bijvoorbeeld 5 Regiment Veldartillerie, dat feitelijk werd geformeerd op 15 juni 1922, aan het 1 Regiment Veldartillerie), en weer andere regimenten gingen langs de hele genealogie terug tot het oudste stam-onderdeel na de Napoleontische tijd (bijvoorbeeld 9 Regiment Motorartillerie via het Regiment Motorartillerie, 2 Regiment Onbereden Artillerie, Regiment Vestingartillerie, 1 Regiment Vestingartillerie, 2 Regiment Vestingartillerie, 2 Regiment Artillerie, 3 Bataljon Veldartillerie tot het 3 Bataljon Artillerie van Linie uit 1814, waarmee het 9 Regiment Motorartillerie merkwaardigerwijze het oudste artillerieregiment was!).

Met betrekking tot de oprichtingsdata der korpsen dient te worden opgemerkt, dat het Korps Rijdende Artillerie wel als oprichtingsdatum gedenkt de dag waarop het de facto ontstond (21 februari 1793) en niet de dag waarop het een zelfstandig korps werd (8 juli 1795), maar dat het Korps Luchtdoelartillerie als oprichtingsdatum heeft de dag waarop het een zelfstandig korps werd (26 mei 1922) en niet de dag waarop het feitelijk werd geformeerd (1 maart 1917). Zou men het Korps Luchtdoelartillerie als erfgenaam willen zien van de Regimenten Vestingartillerie (evenals zulks des-

tijds gebeurde met de Motorartillerie) dan zou het als oprichtingsdatum kunnen herdenken de oprichtingsdatum van het 3 Bataljon Artillerie Landmilitie, te weten 18 januari 1814.

Het nadeel van de huidige organisatie in korpsen is, dat de binding van de thans bestaande afdelingen (met uitzondering van de 11 Afdeling Rijdende Artillerie) aan de voormalige regimenten verwaagt en feitelijk alle afdelingen evenveel deel hebben aan alle tradities. De Wapentraditieraad der Artillerie acht dit een ongewenste ontwikkeling en heeft derhalve een plan ontwikkeld om de voormalige regimentsbindingen uit een oogpunt van traditie in herinnering te houden en bij het ontstaan van nieuwe afdelingen een arbitraire regimentsbinding vast te stellen. Ook zijn er ver ontwikkelde plannen om de tradities van opgeheven regimenten en afdelingen (bijvoorbeeld de „oorlogsregimenten” uit 1939-1940 en 1946-1950) onder te brengen bij de thans bestaande afdelingen via de voormalige regimenten.

Besluit

De geschiedschrijving der artillerie, waarin voor de oorlog al lacunes voorkwamen, is na de oorlog slechts zeer fragmentarisch. Behoudens de geschiedenis der Rijdende Artillerie van vader en zoon *Van den Hoek* [7] en enkele gedenkboeken van bepaalde eenheden, hebben slechts hier en daar incidentele publikaties plaatsgehad, van welke die van de hand van *Ringoir* [8] en *Bottema* [9] hier dienen te worden vermeld. Een systematische geschiedschrijving van de veld- en luchtdoelartillerie van na de oorlog dient nog te worden aangevangen. Wellicht dat het thans gevierde artilleriejubiläum voor deze of gene aanleiding is deze moeilijke doch dankbare arbeid ter hand te nemen.

Literatuur

1. F. H. W. Kuypers — *Geschiedenis der Nederlandsche artillerie van de vroegste tijden tot op heden*. Blomhert, Nijmegen (1869-1874).
2. J. K. H. de Roo van Alderwerelt — *De grootmeesters en de inspecteurs der artillerie van de Koninklijke Landmacht van 1814 tot 1939*. Van Cleef, Den Haag (1939).
3. Jhr. J. W. van Sypesteijn — *Geschiedenis van het Regiment Nederlandse Rijdende Artillerie*. Noman, Zaltbommel (1852).
4. N. J. A. P. H. van Es — *Het historisch museum van het Korps Rijdende Artillerie*. Coers en Roest/Thieme, Arnhem (1898).
5. W. A. Feitsma — *Het Korps Luchtdoel-Artillerie en zijn betekenis voor onze militaire luchtverdediging*. Born, Assen (1937).
6. *Catalogus Bibl. Nederlands Legermuseum, Leiden, dl II — Korpsgeschiedenis*. Nederlands Legermuseum, Leiden (1967)58-66.
7. W. en J. W. van den Hoek — *De geschiedenis der Rijdende Artillerie*. Stichting Museum Rijdende Artillerie, Schaarsbergen (1968).
8. H. Ringoir — Enige gegevens over de traditie der veldartillerie. *Mars et Historia* 6(1971/72)(1)1-36.
9. J. K. M. Bottema — De legerartillerie in de meidagen van 1940. *Sinte Barbara* 27(1975)(1)23-29, (3)25-30.
J. K. M. Bottema — De Nederlandse artillerie in Nederlands-Indië 1946-1950. *Sinte Barbara* 26(1974)(1)73-81, (2)35-41, (3)22-31, (4)25-28.